

תבונות

הגות עיון ופשט
משיעורי

הג"ר דוד לייבל שליט"א

נערך ע"י תלמידיו

פרץ, אבי מלכות בית דוד

'ויהי בעת ליתתה והנה תאומים בכמנה: ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המלכת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה: ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ: ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח'.

התורה מאריכה בתיאור לידתם של פרץ וזרח ומתארת את מהלך הלידה באופן מפורט המעורר את פליאת הקורא; הלא, פרץ וזרח אינם דמויות מרכזיות בהמשך סיפורי התורה, ומדוע רואה התורה לנכון לתאר בפירוט שכזה את לידתם.

אם נשים לב הרי שעיקר התיאור של התורה מתרכז בפרץ, שפריצתו היא מרכז הסיפור, ולבסוף מוסיפה התורה משפט קצר על לידתו של זרח. מיהו אפוא פרץ ומה מבטאת דמותו? רמז ראשוני להבנת העניין ניתן למצוא בפסוקים האחרונים במגילת רות שם מתוארת שושלת פרץ המסתעפת עד דוד המלך:

'ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד את חצרון: וחצרון הוליד את רם ורם הוליד את עמינדב: ועמינדב הוליד את נחשון ונחשון הוליד את שלמה: ושלמון הוליד את בעז ובעז הוליד את עובר: ועובר הוליד את ישי וישי הוליד את דוד'. (רות ד, יח-כב)

נמצא אם כן שפרץ הוא אבי השושלת ממנה יוצאת מלכות דוד, ומכך שהמגילה טורחת בכתובת הייחוס של דוד לפרץ נראה שהיא מכוונת ללמד על זיקה מהותית ביניהם, ובכך מכוונת אותנו ללמוד על מהותו ודרכו הייחודית של דוד המלך דרך סיפור הלידה של אבי השושלת - פרץ, וכן להיפך נוכל ללמוד על פרץ דרך דמותו של דוד המתוארת בצורה רחבה הרבה יותר.

מה פרצת עליך פרץ

הרמב"ן בפרשתנו (לה, כט) מביא ביאור על פי הסוד לשמותיהם של פרץ וזרח בשם 'ספר הבהיר' [ספר קבלה קדמון ביותר המובאים בו דברי אמוראי ארץ ישראל]:

ומאי מעמא איקרי פרץ וזרח, פרץ איקרי על שם הלבנה, שהלבנה נפרצת לעתים ונבנית לעתיד, וזרח איקרי על שם החמה, שהחמה וזרחת תמיד בעניין אחד.

והא פרץ היה הבכור וחמה גדולה מן הלבנה, לא קשיא דהא כתיב 'ויתן יד', וכתיב 'ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח', דהוא היה לו להיות הבכור, ומפני שמחת הקב"ה שצפה שעתיד לצאת ממנו שלמה, שעתיד לומר שיר השירים החזירו". (ספר הבהיר אות קצ)

ספר הבהיר מבאר את הפרשה כולה בדרך אחרת. ראשית, הוא מפרש את המילה "פרץ" במובן הפוך מהפשוט. לא מלשון פריצה החוצה, כפי שנראה בפשט, אלא מלשון 'פרוץ' [כמו בית פרוץ או 'פרוץ מרובה על העומד']. פרץ במובן הזה, אינו עומד רק כמי ש'פורץ' כמתואר במקרא, אלא כמי שפרוץ בעצמו, ובנינו נחסר. ושנית, מבואר בדבריו הזיהוי בין פרץ לירח ולמלכות בית דוד. המתייחס לכך שהלבנה גם היא לפעמים "נפרצת", כלומר, מתחסרת ומחשיכה. ובדומה לכך גם פרץ. אך חרף העובדה כי פרץ דומה ללבנה שהיא לעיתים מתחסרת, פרץ הוא שהקדים לצאת מפני שממנו יצא שלמה המלך.

מהו ביאורם של הדברים? מהו אופיו של פרץ הנקשר בירח המתחסר לעיתים. כיצד הקשר לשלמה המלך גורם לעדיפות ולבכורה למרות העובדה כי היא נחסרת וכיצד הדבר מאפיין את מלכות בית דוד המזוהה גם במקומות נוספים עם הלבנה.

חמה ולבנה – צדיק ובעל תשובה

נראה שבפרשנות ייחודית זו מבאר עבורנו "ספר הבהיר" את התוכן המהותי שמסמל פרץ באופן לידתו, ואת דרך עבודת ה' הייחודית שהעמידו בהשראתו צאצאיו במלכות בית דוד. ישנם שני סוגים יסודיים של עבודת ה', ישנה עבודת ה' שהיא בבחינת חמה, שבדומה לשמש המופיעה בגודלה ובצורתה במשך כל ימי החודש, עבודה זו מתאפיינת ביציבות, בעקביות ובהימנעות כמעט מוחלטת מחטאים ונפילות, ויש עבודת ה' שהיא בבחינת לבנה, שבדומה לירח שגודלו משתנה במהלך החודש וישנם אף ימים שהוא מכוסה לחלוטין, כך עבודה זו אינה

מצטיינת בעקביות, אלא היא סוערת, תזזיתית וכרוכה בנפילות רבות. האדם ההולך בדרך זו יכול בזמן מסוים לדבוק בה' בתשוקה עזה ובהתמסרות מוחלטת, ובזמן אחר לדבוק בחטא וחוזר חלילה.

לכל דרך ישנן מעלות וחסרונות; מעלת החמה מובנת מאליה, זו היא דמות הצדיק שמתמיד בדבקותו בה' ובתורתו ומשתדל עד כמה שניתן להתרחק מכל חשש של חטא. דא עקא, שמעלת הקביעות אינה מאפשרת חידוש ויצירה של נתיבים חדשים בעבודת ה', חידושים הנצרכים לעיתים בעקבות שינויי זמן ומקום או צורך שעה. בנוסף, כיוון שהצדיק אינו רגיל בנפילות ובתקומה מהן, הרי שגם כאשר תתרחש סטייה מדרך הישר הוא יתקשה להודות בכך, וסטייה זו עצמה תהפוך לחלק ממדרגו המוצהרת.

לעומת ה"חמה" חסרונה של עבודת ה' בבחינת לבנה מובן מאליה, היא דרך לא עקבית ואיננה נקייה מחטא, אך דווקא מכך נובעת גם מעלתה. מי שעובד את ה' מתוך בעירה פנימית שאכן איננה הולכת בקו ישר ומובילה לעיתים למקומות שונים, מסוגל בעת הצורך לפרוץ ולחדש דרכים שונות ויצירתיות בעבודת ה', וכמו כן היכולת להשתנות מאפשרת להודות בטעות ולהכיר בכך שדרך מסוימת אינה נכונה, ולשרש אותה בתהליך של תיקון. זו היא דרכו של בעל התשובה שבשונה מהצדיק טועם את טעם החטא, אך מגייס את כל כוחו וחשקו כדי לעלות ממקומו הנמוך והתקרב לה', ובכך מצליח להגיע לדרגות שבהם "אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד". לפי זה נוכל להבין שפרשנותו של "ספר הבהיר" למילה "פריץ" איננה באה לשלול את המשמעות לפי הפשט ש'פריץ' הוא במובן פריצה, אלא כוונתו היא שכוחות הפריצה והחידוש שיש לו לפרץ, כמתואר ממעשה לידתו, טמונים הם ב"נפרצות" שלו, בכך שהוא עלול להיפרץ ולהתחסר לעיתים, מה שמבטא את היכולת להתקרב ולעבוד את ה' גם מתוך מקומות נמוכים וחשוכים ולהתעלות מהם.

דוד ושאול

מעתה נוכל להבין את הפרשה ואת הסיבה לכך שהתורה מאריכה בלידת פרץ. לידתו מתרחשת מיד לאחר שיהודה מודה בטעותו ובחטאו ביחס לתמר ומכריז **'צִדְקָה מְמוּנִי'**, ומשכך האופן שבו הוא נולד הוא מעין פרי של דרך התשובה אותו החל יהודה לסלול ועל שמה הוא נקרא¹, ומעתה והלאה מתקיימת דרך עבודת ה' זו לצד הדרך הרשמית והפשטה יותר של ה"צדיק".

דוד המלך, יוצא חלציהם של יהודה ופרץ, מגלם את דרך עבודת ה' בבחינת הלבנה בצורה השלמה ביותר, ודמותו מתחדדת אל מול ניהודה החריף, שאול המלך, המייצג את דרכו של הצדיק הן בשיאו והן בנפילתו. שאול מתואר כאיש של שלמות **'בְּחֹר וְטוֹב, וְאִין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, טוֹב מִמֶּנּוּ; מִשְׁכָּמוֹ וּמַעֲלָה, גְּבַהּ מִפֶּל-הָעַם'**, (שמואל א. ט) הוא צדיק גמור, ומגלם בצורה המושלמת ביותר את הדבקות בה' ובתורתו, אך כאשר ארע והוא נכשל בחטא, דווקא השלמות הזו מקשה עליו להכיר בחטאו עד שניטלת ממנו המלוכה, וגם אז הוא עומד במעמדו וביציבותו, ומשכך איננו מקבל את הדין ויוצא למלחמה בדוד.

דוד המלך, לעומתו, מתואר במקראות כנער אדמוני, בעל נפש סוערת, שחסר לכאורה את האצילות והשלמות המלכותית, וכפי שמספר הכתוב שאשתו, מיכל בת שאול, מוכיחה אותו על כך שהוא נוהג כ'אֶחָד הַרְקָקִים'. החטאים שהכתוב מכתוב עליו, הם חלק בלתי נפרד מסיפור חייו ומלכותו, אך להבדיל משאול שדינו נגזר בחטאו, וכל בקשותיו משמואל למחול על חטאו עולים בתווה והוא מאבד את זכותו למלוך, חטאיו של דוד אינם גורמים לו לסור לגמרי מן הדרך, אלא לאחר שהוא מכיר בחטאו ומודה עליו, הוא מצליח להתרומם ולשוב בתשובה, ודווקא בו בוחר ה' למשיחו. אלו הם ממש דברי הגמרא במסכת יומא (כג:) העוסקת בחטאם של שאול ודוד ואומרת **'שׂאול באחת ועלתה לו דוד בשמים ולא עלתה לו'**.

שתי דרכים יסודיות אלו, עבודת הצדיק ועבודת בעל התשובה שזורים בדברי ימי עם ישראל ומכוננים יחד את הקומה השלמה של עבודת ה' בעם הקודש, מלכות בית דוד היא תולדה של שושלת שראשיתה ביהודה, והיא מכוננת בעולם את דרך עבודת ה' "הפורצת והנפרצת", דרכם של בעלי התשובה.

אישה נמשלה ללבנה

לחתימת העניין אפשר להבחין במאפיין נוסף וייחודי שמלווה את שושלת יהודה ופרץ עד מלכות בית דוד, והוא נוכחותם הפעילה של הנשים ותפקידן המרכזי בהקמת השושלת. יהודה עצמו הוא בן לאה שיזמה ופעלה למען החיבור שלה ליעקב, לאחר מכן לידת פרץ מתרחשת כתוצאה מכך שתמר מחליטה שלא לחכות ליהודה ויוזמת את המפגש איתו. ומאוחר יותר רות פועלת ביוזמתה למען נישואיה עם בועז כאשר מזיווג זה נולד דוד המלך. נוכחות פעילה זו של נשים בכינון השושלת עולה בקנה אחד עם אופן עבודת ה' אותו מחדשת מלכות בית דוד. האישה נמשלה ללבנה ש"לית לה מגרמייה כלום", היא מושפעת ומקבלת מבעלה ואינה מובילה בטבעה, אך בעת הצורך, כאשר המוביל הטבעי לא מגיע אל המטרה והיעד, דווקא האישה, מתוך "חכמת הנשים" שקיימת בה, לוקחת אחריות ומכוננת את הדברים למקום הנכון. ובלקחת אחריות זו זוכות נשות השושלת שהמלכות יוצאת מחלציהן.

1. ראה סוטה דף יב, ובמהרש"א שם ד"ה נקרא כולו.

העלון יוצא לאור על ידי מכון 'תבונות', רח' יהודה הלוי 10 בני ברק
האורות והערות ולקבלת תכנים נוספים ניתן לפנות במייל: office@tvnot.net
לקבלת העלון במייל a@tvnot.net